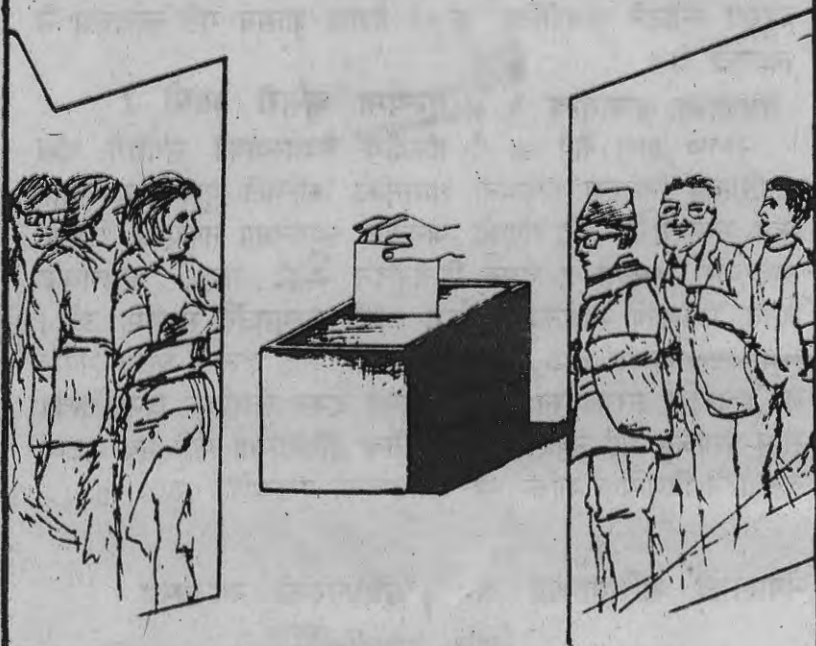

आम निर्वाचनमा मतदाताको अधिकार र कर्तव्य ग्रामीण मतदाता सचेतन कार्यक्रम

प्रकाशक

अनौपचारिक क्षेत्र अध्ययन केन्द्र (इन्सेक)
कालिमाटी, कठमाडौं

आम निर्वाचनमा मतदाताको अधिकार र कर्तव्य

प्रजातन्त्र भनेको के हो ?

जनताले गोप्य मतदानद्वारा चुनेका प्रतिनिधिहरू मध्येबाट बहुमत ल्याउने राजनीतिक दलले देशमा शासन गर्ने व्यवस्था नै प्रजातन्त्र हो ।

नेपालमा प्रजातन्त्र कुन मूल्यमा कसरी आयो ?

२०१७ साल पौष १ गते संसदीय व्यवस्थाको संगसंगै पछि थोपरिएको निरंकुश पंचायती शासनको कारणले मुलुक र जनता भन भन गरीब हुँदै गएको, जनताले स्वतन्त्रता नपाएको, देशमा भ्रष्टाचार, तस्करी र दमन दिनानुदिन बढ्दै गएको कारणबाट जनता पंचायती शासनको विरुद्ध आफैं जुरमुराउँदै संघर्षमा उत्रे । यस आन्दोलनमा सयौं मानिसहरू शहीद भए, हजारौं घाइते भए । तर पंचायती सरकारका सबै प्रकारका दमन कार्यहरू जनशक्तिका सामु पराजित भई नेपालको राजनीतिक इतिहासमा फेरि एक पटक जनता नै निर्णायक शक्ति भई प्रजातन्त्रको पुनर्स्थापन भएको हो ।

नेपालको संविधानमा जन अधिकारको व्यवस्था

प्रजातन्त्रको पुनर्स्थापना पछि आएको नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा ३ ले नेपालको सार्वभौमसत्ता जनतामा निहित रहेको र यसको प्रस्तावनाले नेपालको राज्यशक्तिको श्रोत नेपाली जनता हुन् भन्ने तथ्य स्वीकार गरेको छ । नेपालको

बहुदलीय शासन पद्धतिको स्वरूप सविधानले किटान गरिसकेकोले कस्तो योग्यता र कुन विचारधाराका जनप्रतिनिधिहरूको छनोट गरी शासन संचालन गर्ने भन्ने निर्णय नेपाली जनताले नै गर्नुपरेको छ । सविधानमा समेत संशोधन गर्न सक्ने संसदको प्रतिनिधि सभा जस्तो महत्वपूर्ण निकायमा प्रतिनिधि पठाउने अधिकार सविधानले १८ वर्ष उमेर पुगेका प्रत्येक नेपाली नागरिकलाई दिएको छ ।

कानूनी दृष्टिकोणले प्रत्येक नेपाली नागरिक बराबर हुनेछन् र धर्म, वर्ण, लिंग, जातजाति, आस्थाको आधारमा कसैलाई भेदभाव गरिने छैन । सबैलाई शान्तिपूर्ण तरिकाले भेला हुन, विचार प्रकट गर्न, संघसंस्था र दलहरू खोल्न, आवतजावत र बसोबास गर्न काम र उद्योग व्यापार गर्न, पेशा अपनाउन निर्विवाद रूपले स्वतन्त्रता हुनेछ । तर विचार प्रकट गर्दा मुलुक दुक्रिने, जातजाति र सम्प्रदाय बीच दुश्मनी बढाउने, सामाजिक अपराध हुने कुरा पनि कानून विपरित मानिने छ र दण्डनीय हुनेछ ।

स्वतन्त्र निर्वाचन र यसको आवश्यकता किन ?

प्रजातन्त्रमा शासनको अदलाबदली भइरहन्छ । एउटै व्यक्ति सधैं शासक भई जनता प्रति उत्तरदायी भएन भने ऊ निरंकुश भइहाल्छ । प्रजातन्त्रमा बाबुले छोडेपछि या मरेपछि छोरा शासक हुन सक्दैन । हुनु परे पनि जनताले त्यो कुरा मान्नु पर्छ र चुनावमा उसलाई जिताउनु पर्छ । त्यसैले जनतासित शासकले

सधैं तालमेल राख्नु पर्छ । चुनावले शासकलाई उत्तरदायी बनाउँछ ।

चुनावले सबै कुराको छलफल गराउँछ । त्यसैले जनताले सबैको कुरा बुझेर मात्र भोट हाल्नु पर्छ । भाषा, धर्म जातपात, क्षेत्रीयता आदिका भरमा भोट हाल्न मिल्दैन र हाल्नु हुँदैन । त्यसो गर्दा प्रजातन्त्रको हत्या हुन्छ ।

जनताले आफ्नो विवेक अनुसार चुनावमा विजयी गराएको राजनीतिक नेतृत्वले देशको, मुलुकको शासन चलाउने छ । यस राजनीतिक नेतृत्वले मुलुकमा इमान्दारीका साथ काम गर्न सकेन भने जनताले पाँच वर्ष पछि त्यस राजनीतिक नेतृत्वलाई हराई वैकल्पिक राजनीतिक नेतृत्वलाई जिताउने छ । यसरी प्रत्येक पाँच वर्षमा कस्तो प्रकारको सरकार बनाउने हो त्यसको अन्तिम निर्णय गर्ने अधिकार निर्वाचनको माध्यमबाट जनतामा रहने छ ।

राजनीतिक दल भनेको के हो ?

राजनीतिक दल भनेको जनताको प्रतिनिधि छान्ने प्रक्रियालाई सघाउ पुऱ्याउने यन्त्र हो । हिजो आज दलले सबै पक्षका मानिसलाई आ-आफ्नो दल भित्र समावेश गराई प्रजातन्त्रको पाठ सिकाउँदै राष्ट्र निर्माण गर्नुपर्छ । दल जहिले पनि राम्रो आचरण भएको हुनु पर्छ नत्र जनता रिसाई अर्कै दललाई आफ्नो भोट दिन सक्दछन् ।

मत दिँदा ध्यानमा राख्नु पर्ने कुरा

चुनाव हुनु अघि जाँड रक्सी ख्वाउने, भोज भतेर गर्ने, पैसाको लोभ लालच देखाउने नराम्रा कुराहरू पनि हुने गर्दछन् । यस

प्रकारको भ्रममा मतदाता पर्नु हुँदैन । गोप्य मतदान हुने हुँदा मतदाताले कसैको डर, त्रास, धम्की, प्रलोभनमा नपरी आफ्नो स्वतन्त्र विवेकले प्रतिनिधिको लागि मतदान दिनुपर्छ किनभने लोभ, त्रास, प्रलोभनबाट प्रेरित भई स्वसालेको मत आफ्नो स्वतन्त्र अधिकारको दुरुपयोग हो ।

यस सन्दर्भमा कुराकानी, भाषण, गोष्ठी, आदिबाट शान्तपूर्ण वातावरणमा सबैको कुरा र विचार सुन्नु पर्छ र किताब, बुलेटिन, पुस्तिका आदि पढ्नु पर्छ । तर मतदान गर्दा भने केवल आफ्नो विवेकले मतदान गर्नु पर्दछ । कसैको भुठो आश्वासन र प्रलोभनमा फँस्नु हुँदैन, कसैको धम्की र त्रासबाट पनि डराउनु हुँदैन । परिस्थितिवश कुनै विवशता परे पनि मत स्वसाल्दा भने आफ्नो विवेकको प्रयोग गर्नु पर्छ किनभने मतपत्रबाट कसले कसलाई मत दियो भन्ने कहिल्यै थाहा हुन सक्दैन । तसर्थ लोभलालचा, प्रलोभन, डर, त्रास, धम्की, नातासम्बन्ध, जातपात, धर्म, भाषा, सम्प्रदाय आदि कुनै पनि कुराको भ्रममा नपरी आफ्नो दिमागले विचार गरी विवेकपूर्ण तरिकाले आफ्नो मत दिने अधिकारको सदुपयोग गर्नु पर्दछ ।

कस्ता व्यक्ति र दललाई मत दिने ?

मानिस असल वा स्वराब हुन्छ । जातपात, भाषा, धर्मले कुनै मानिस असल वा स्वराब हुँदैन । जो व्यक्ति लायक छ, त्यागी छ, आफ्नो नातागोता भन्दैन र गाउँको, समाजको, मुलुकको हितको निम्ति सबैसित मिलिजुली, सबैसित सहयोग लिई निस्वार्थ रूपले काम गर्न सक्दछ, विभिन्न जातजाति, धर्म र सम्प्रदाय बीच

द्वेष, ईर्ष्या, घृणा, मनोमालिन्य र वैमनष्यको भावना फैलाउँदैन र उनीहरू सबैमा सदभाव र एकता कायम गरी काम गर्न सक्दछ, जो सबैको दुःख सुखमा सरीक हुन सक्दछ, मर्दापर्दा गाउँ र समाजको लागि काम लाग्दछ, जो कसैको डर, त्रास, धम्की र लोभलालचामा पर्दैन त्यस्ता व्यक्ति वा त्यस्ता व्यक्तिहरूबाट बनेको राजनीतिक दललाई मत दिई निर्वाचनमा विजयी गराउनु पर्दछ ।

चुनावको बेला कस्ता धाँधलीहरू हुन सक्दछन् ?

चुनावको बेला निर्वाचन केन्द्रबाट मतपेटिका खोस्ने, मतपत्र खोस्ने, जाली मत खसाल्ने, निर्वाचन कर्मचारीलाई धम्की दिने, शान्तिपूर्ण मतदान कार्यमा कुनै प्रकारले बाधा पुऱ्याउने, मतदान केन्द्र कब्जामा लिने, कुनै दल वा उम्मेदवारका पक्षधरहरूलाई मात्र मत खसाल्न दिने, अरूलाई रोक लगाउने, मतदान केन्द्रमा निश्चित समयमा पुग्नको लागि मतदातालाई बाधा गर्ने वा रोक्ने, मतगणनाको कार्यमा बाधा पुऱ्याउने आदि कार्य हुन सक्दछन् । कहिले काहीँ कुनै उम्मेदवार वा दललाई जिताउने सम्भावना बढाउने गरी कुनै सरकारी कर्मचारीले निजको पक्षमा मतदातालाई सम्पर्क राख्ने काम पनि हुन सक्दछन् । तसर्थ मतदाताले मत दिँदा यस्ता सबै कुराहरूलाई पनि ध्यानमा राख्नु पर्दछ ।

मतदान गर्न नगए के हुन्छ ?

आफ्नो मताधिकार प्रयोग नगर्नु भनेको आफैलाई सचेत नागरिकको तहबाट वञ्चित पार्नु हो । त्यसैले सबै वयस्क

नेपालीले मतदान गर्नबाट बचित हुनु हुँदैन । आफ्नो मताधिकार प्रयोग गर्न मतदाताहरू चुनाव बुथमा नपुगेमा आफ्नो नाममा अरूहरूले नै मतदान गर्न सक्ने पनि हुन्छ । त्यसकारण मत दिन नगएमा आफूले नचाहेको उम्मेदवारले जित्न पनि सक्दछ किनभने हारजीतको निर्णय एक मतले पनि हुन जान्छ ।
मतदाता हुने योग्यता

स्थाई बसोबास गरेको वा आफ्नो नाम दर्ता भएको निर्वाचन क्षेत्रमा २०४७ साल आश्विन मसान्तसम्म १८ वर्ष उमेर पूरा भएको नेपाली नागरिकले मतदान गर्न पाउनेछ ।

मतदान गर्ने तरिका

- मतदाताले मतपत्रमा गोप्य रूपले छाप लगाई मतपत्र त्यहाँ राखिएको बाकसमा स्वसाल्नु पर्दछ ।

- मतपत्रमा उम्मेदवारहरू सबैको आ-आफ्नो निर्वाचन चिन्हहरू मध्ये आफूले रोज्ने उम्मेदवारको चिन्हमा छाप लगाउनु पर्दछ ।

- अरूको नाममा कसैले पनि मतदान गर्न खोज्नु ठूलो अपराध हो र यस्तो कुनै हालतमा पनि गर्न दिनु हुँदैन ।

- मतपत्र अधिकृतको सही छ, छैन हेरेर मात्र मतदान गर्ने, मतको रक्षा गर्न मत पेटिकाको शीलबन्दी ठीक छ छैन ख्याल राख्ने ।

निष्कर्ष

अब आउने महानिर्वाचनमा १८ वर्षको उमेर पुगेका प्रत्येक नेपालीले आ-आफ्नो चुनाव क्षेत्रबाट चुनेका प्रतिनिधिहरू मध्ये

जुन राजनीतिक दलको संसदमा बहुमत हुन्छ त्यसै दलले
 मुलुकमा ५ वर्षसम्म शासन गर्नेछ । आफूले चुनेको प्रतिनिधि
 मार्फत मुलुकको शासन चलाउन लगाउनु नेपाली जनताको ठूलो
 अधिकार भएकोले यस अधिकारको सदुपयोग गर्नु सबै मतदाता
 नेपालीको कर्तव्य हुन आउँछ । एकपल्टको निर्वाचनमा चुक्नु
 भनेको पाँच वर्षको लागि चुक्नु हो । १ - २ घण्टा लाइनमा बसेर
 भोट स्वसाल्न अल्छी मान्दा पाँच पाँच वर्षसम्म दुःख पाइनेछ ।
 मदतानको सदुपयोगद्वारा लायक प्रतिनिधिको निर्वाचन गरेपछि बन्ने
 सरकार जनताको दुःख कष्ट हटाई विकासपथमा अग्रसर हुनेछ ।
 विभिन्न जातजाति, भाषा, धर्म, तथा क्षेत्रका मानिसहरूसित
 मेलजोल, सदभाव कायम राखी डर, त्रास, धम्की र
 लोभलालचामा नफसी निःस्वार्थ रूपले गाउँ, समाज र मुलुकको
 विकासको लागि सक्रिय र इमान्दारीका साथ काम गर्ने
 व्यक्तिहरूले मतदानबाट बहुमत नपाएमा सम्पूर्ण समाजले नै पछि
 दुःख पाउनेछ र विकासको सट्टा विनाश नै विनाश हुन जानेछ ।
 तसर्थ प्रत्येक नेपाली नागरिकले आफ्नो मत दिने अधिकारको
 उपयोग गरी मत दिँदा विचार पुर्‍याएर आफ्नो विवेक प्रयोग गरी
 मत दिनुपर्दछ ।